

Uloga posebno zaštićenih objekata u turizmu

Španjol, Željko

Source / Izvornik: **Glasnik za šumske pokuse, posebno izdanje: Annales pro experimentis foresticis editio peculiaris, 1993, 4, 231 - 242**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:108:841150>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-30**



Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Forestry and Wood Technology](#)



ŽELJKO ŠPANJOL

ULOGA POSEBNO ZAŠTIĆENIH OBJEKATA PRIRODE U TURIZMU

THE ROLE OF THE SPECIALLY PROTECTED NATURE AREAS IN TOURISM

Prispjelo: 11.I 1993.

Prihvaćeno: 22.II 1993.

U radu je autor prikazao značenje turizma kao privredne grane, ali i kao sociološkog fenomena novog doba. Kako se turizam osniva na prirodnim značajkama i kvaliteti okoliša, naznačena je kompatibilnost i mogućnost kolizije u odnosu turizam i zaštita prirode. Osobito se to ističe u prostornom i društvenom planiranju te pravilnom valoriziranju prirodnih objekata, napose posebno zaštićenih objekata prirode.

Republika Hrvatska sa svojih 746 Zakonom zaštićenih objekata, što čini 7,30% njezina teritorija, kao i vrlo sačuvanom prirodnom i kulturnom baštinom ima sve komparativne prednosti da to bogatstvo pravilno vrednuje i da počinje tražiti alternativu masovnom turizmu u svim oblicima ekoturizma.

Ključne riječi: zaštita prirode, turizam, zaštićeni objekti prirode, prostor, valorizacija, ekoturizam

UVOD - INTRODUCTION

Turizam je, kako navodi Andre Railliet, »moderna i miroljubiva invazija« (iz: Marinović-Uzelac 1986). »No iako je zaista moderna, ona ne mora u svim svojim aspektima biti i miroljubiva prema geografskoj i ekonomskoj sredini. Niti jedna grana privrede ne unosi istodobno toliko stimulativnih kao i perturbacionih elemenata i faktora u razvoj nekog područja, koliko turizam« (Marinović-Uzelac 1986).

Turizam stanovništvu visokoindustrijaliziranih sredina kompenzira narušenu kvalitetu života i načina rada. Time mu omogućuje odmor, opuštanje, regeneraciju fizičke i psihičke snage narušene tempom urbanog načina života. Za turizam je značajan slobodni izbor migracijskih djelatnosti. Na taj način turizam s jedne strane rješava određena društvena pitanja i probleme, dok u isto vrijeme predstavlja jaku ekonomsku snagu i nosilac je mnogih ekonomskih funkcija. Svojom potrošačkom snagom on inicira razvoj tercijarnog sektora.

Nerijetko se ističe da moderni turizam pretvara prirodni okoliš u »turistički raj« time što ga čuva i poboljšava u smislu novog estetskog ideala. No, još su češći

pogledi i stavovi koji smatraju da turizam vulgarno transformira i nepopravljivo oštećuje okoliš, premda često i sam turizam služi kao politički argument zaštite prostora. Uočavajući određena destruktivna svojstva turizma, problematiziran je osnovni turistički paradoks koji u osnovi znači da turizam, kao jedna od reakcija na ekološku krizu, služeći se metodama industrijskog rasta i sam generira ekološke probleme i, konačno, potrebu bijega koja se nastoji razriješiti različitim projektima alternativnog turizma (Draگیćević 1987). Zbog toga i turizam predstavlja jednu specifičnu privrednu granu u koju su ukomponirane mnoge funkcije karakteristične za ostale privredne grane.

TURIZAM I PROSTOR – TOURISM AND SPACE

Posebno mjesto u turističkom razvoju i njegovim kretanjima zauzima prostor. Turizam ga treba za korištenje, a ujedno zahtijeva i njegovu kvalitetu. Zbog toga on zadire u najljepše predjele koji posjeduju najveću turističku privlačnost. Zbog velike pokretljivosti potrošača on se penetrira u takve najosjetljivije zone te predstavlja veliku opasnost izraženu u nekontroliranom i neracionalnom korištenju prostora.

Moramo biti svjesni da turizam nosi u sebi opasnost od razaranja svoje vlastite baze, a to je prirodna sredina. Na taj način on može postati sam sebi negacijom razara li do te mjere okoliš da on postane bespremetnim kao povodom turističkog posjeta ili boravka.

Planiranje zaštite prirodnog okoliša mora biti integralni dio svih planova društvenog i prostornog planiranja. Ne možemo reći da je danas problem u ukupnom pomanjkanju prostora, već odgovarajućeg prostora za određenu namjenu, jer dolazi do sve većeg problema krive upotrebe prostora. Način na koji turizam ugrožava prostor je specifičan, po nekima i opasniji od industrije zbog opsega, raspršenosti, a posebice zbog potrebe za najljepšim i ekološki najočuvanijim dijelovima prirodnog prostora. Planiranje bilo kojeg područja mora usuglasiti društvene i ekonomske ciljeve zaštite životne okoline. Kada se radi o turistički značajnim područjima, to pravilo ima posebnu važnost i težinu i mora imati i posebnu snagu.

Kada govorimo o planiranju prostora za potrebe turizma, možemo govoriti o planiranju potencijalnih turističkih područja u sklopu cjelokupnog prostora, kao i o planiranju optimalnog rasporeda sadržaja i kapaciteta turističkih funkcija u danom području, što je već stvar projektiranja i stvaranja prihvatljive arhitektonske estetike (uklapanje i prilagođavanje okolišu).

Dvije su osnovne aktivnosti koje u planiranju moramo provoditi s prostorom. Jedna je kako osposobiti prostor za prihvata posjetilaca, a druga je kako u isto vrijeme sačuvati kvalitetu tog prostora koja je jedan od razloga dolaska turista. Turističke zone moraju biti bazirane na analizi prirodnih, prometnih i ekonomskih čimbenika. Ne može biti dileme da li privredni razvoj, pa zaštita prirode. Dosada se uglavnom polazilo od kratkoročnih ekonomskih interesa i ograničenim investicijskim mogućnostima, čime se podredio interes zaštite okoliša.

Definiranjem nekoga turističkog područja mi moramo točno odrediti vrstu turizma koju želimo razvijati na tom području. Činjenica je da danas turizam sve više preferira kontakt čovjeka s prirodom, njezinim potpunim doživljajem. To se posebno odnosi na sve bogatije slojeve Europe, Amerike i Japana. Opći rast

standarda i stupnja naobrazbe stanovništva najrazvijenih zemalja svijeta uz istodobno poboljšanje kvalitete i brzine prijevoza pridonio je razvoju turizma u nekim turistički posve nepoznatim zemljama, kao što su Sejšeli, Maldivi, Sri Lanka, Gambija i druge. Trendovi rasta turizma Oceanije, Dalekog istoka, Kariba i crne Afrike znatno su izraženiji od trendova rasta u Sredozemlju, a te destinacije postaju sve popularnije ne samo zbog egzotičnosti krajolika, klimatskih pogodnosti nego i zbog očuvanosti okoliša (Klar ić 1987). Upravo takva turistička kretanja dokazuju da se ne možemo više orijentirati samo na površnu zaštitu prostora, i to najčešće samo pojedinih prirodnih predjela (rezervata), već moramo preuzeti zaštitu čitavog prostora utemeljenu na urbanističkoj i prostorno-planskoj regulativi. Turistički najrazvijenije europske zemlje Španjolska, Italija, Grčka i dr. susreću se sve više u svojoj turističkoj prezentaciji sa sveprisutnijim problemom nemogućnosti prezentiranja ekološki prihvatljivih prostornih cjelina. One su dobar dio svojih urbanih i prirodnih prostora dobroano degradirali do te mjere da su prestali biti turistički motiv. Prema tomu, ako postoji u svijetu tendencija takvu obliku turizma, tj. postoji takva turistička potražnja, treba se postupno orijentirati na takav oblik turizma na onim prostorima gdje je to moguće. Dakle na takvu turističku potražnju treba odgovoriti adekvatnom turističkom ponudom. Možemo stoga s punom odgovornošću tvrditi da će turističku budućnost imati one zemlje koje će imati sačuvaniji cjelokupni prostor i ekološki stabilnu prirodu.

Da bi se mogli razvijati novi oblici turističke ponude (alternativni turizam), napose sve traženiji oblici ekoturizma, potrebno je osigurati i provesti određene uvjete i načela (vidi Španjol 1992).

ZAŠTITA PRIRODE I TURIZAM NATURE PROTECTION AND TOURISM

Turizam i zaštita prirode počeli su se paralelno razvijati na višem stupnju društveno-ekonomskog razvoja, i to u zamahu razvoja industrijalizacije, prometa i urbanizacije. Stoga koincidenciju proglašavanja prvoga nacionalnog parka u svijetu Yellowstone (SAD) i organiziranja prvog turističkog putovanja oko svijeta 1872. godine (Thomas Cook) treba shvatiti prije kao uzročno povezane pojave nego slučajnost. S obzirom na to da se pod zaštitu stavljaju ekološki vrijedni, a prirodno atraktivni objekti, dijelovi ili fenomeni prirode, svakako da oni čine vrlo tražene turističke motive.

Nepobitno je da turizam štetno djeluje na prirodu na više načina:

- velikim brojem posjetilaca,
- organizacijskim i tehničkim mjerama (nekontrolirana, neplanska, prekomjerna, stihijska i neracionalna izgradnja, narušavanje urbanističko-ambijentalne ravnoteže, povećana zagađenost zraka i vode, preopterećenost lokalne infrastrukture),
- hotimičnim ili slučajnim oštećenjima koja izazivaju turisti.

Sve to donosi višestruku fizičku i estetsku štetu i znatno mijenja kompaktnost i prirodnost prostora, a samim time svako uništavanje prirodnih dobara nanosi izravne ekološke štete turizmu jer ono time ostaje bez svoje prirodne baze i osnovnih uvjeta za razvoj. Zbog toga se postavlja opravdano pitanje: Treba li prirodu čuvati netaknutu ili je racionalno iskorištavati? Vjerojatno decidan odgo-

vor nije moguće dati. Rješenje se krije u činjenici da turizam postaje sve više ekonomska snaga u svijetu, temeljen na korištenju prirodnih i kulturnih resursa. Međutim istovremeno raste optimizam i potreba da se sačuvaju te vrijednosti. Mora postojati ekonomska i ekološka povezanost u turističkoj djelatnosti. Samo na taj način mogu se razne intervencije održati u skladu i mjeri, tj. na minimalnom gubitku prirodnosti gdje je to nemoguće izbjeći.

Do kolizije između zaštite prirode i turizma dolazi kada:

1. turizam teško prihvaća ograničenja korištenja prirode, napose zaštićenih prirodnih objekata,
2. se zanemari očuvanje i zaštita prirode,
3. se turizam razvija preko mogućih uvjeta koja ta priroda pruža,
4. se turizam razvija suprotno od prostornih planova, neplanski i stihijski vođen kratkoročnim profitabilnim planovima i lokalnim interesima.

Stoga turistička djelatnost mora biti zainteresirana da racionalno koristi prirodnu sredinu, da bi takva atraktivna sredina mogla koristiti turizmu i da kao takva ostane sačuvana u svim svojim atributima.

Važeći Zakon o zaštiti prirode predviđa posebna prava i obaveze u valorizaciji i čuvanju prirodnih vrijednosti kada je riječ o načinu turističkog planiranja i načina izvođenja pojedinih građevinskih zahvata koji bi mogli unakazati ili nanijeti estetsku štetu pojedinim mjestima ili krajevima. U tom Zakonu istaknuto mjesto zauzima uključivanje turističkih djelatnika u organe što imaju kontrolu nad zaštićenim prirodnim objektima. Donošenjem Zakona o zaštiti okoliša, čije je usvajanje u proceduri, ti će se odnosi još bolje definirati i utvrditi te se može očekivati konkretnija i učinkovitija koordinacija na djelatnostima turizma i zaštite prirode i čovjekova okoliša.

Treba ipak reći da današnji konflikti i problemi nisu zbog nedostatka planova, nego zbog njihova drastičnog narušavanja ili potpunog mimoilaženja u realizaciji, dakle korištenje i raspolaganje prostora ne po planu, već prema »višim« interesima. Osim planiranja odlučujuće za zaštitu prirode ima i dosljedna provedba u realizaciju tih planova, držeći se pravne regulative i odgovarajućih službi u čijoj je to nadležnosti.

Moderni oblik turističke aktivnosti traži sposobne pojedince i organizacije koje znaju animirati prohtjevnog i neodlučnog turista. Osim toga time će pridonijeti boljoj prezentaciji motivskih i ekoloških vrijednosti prostora i skrenuti pažnju turistima na potrebu njihove zaštite i čuvanja. Zbog zajedničkih interesa trebaju se osnivati tijela od predstavnika zaštite i turizma koja će se brinuti o prirodnom bogatstvu i okolišu kao zajedničkom interesnom području. Zajedničko dopunjavanje i uklanjanje nesporazuma mora biti u prvom redu argumentirano znanstvenim i iskustvenim spoznajama kako bi se izbjegla bilo kakva prisnost i da se ne bi zanemarila ili podredila bilo koja strana. Dodirne točke moraju biti usklađene da turizam nalazi u pravilnom valoriziranju prirodnih predjela izvor svoje profitabilnosti, a okoliš aktivnog zaštitara, od čijih će se sredstva dio upotrijebiti u njegovu zaštitu i valorizaciju.

TURISTIČKA VALORIZACIJA PRIRODNIH OBJEKATA TURISTICAL VALORIZATION OF NATURE AREAS

Turizam je privredna grana koja se oslanja, razvija, opredjeljuje i ostvaruje na primarnim vrijednostima prirodne sredine. On je izvanredna mogućnost da se zaštićeni oblici prirode ekonomski valoriziraju, posebno s usklađivanjem ciljeva zaštite sa stupnjem i oblikom turističkog razvoja. Zaštićeni prirodni prostori pružaju šansu aktivne zaštite, korištenja i unapređivanja prirodnog okoliša u tom prostoru. Zbog masovnosti turizam je izvanredna prilika da se preko turista kao medija širi propaganda o potrebi zaštite prirode. Time se još jednom potvrđuje uzajamnost veze zaštite prirode i turizma. S obzirom na ograničene mogućnosti korištenja zaštićenih dijelova prirode, kao i na opću, odnosno specifičnu zaštitu tih dijelova prirode, izlazi da se i zaštićeni dijelovi prirode mogu koristiti samo na strogo kontrolirani i usmjereni način. U tom smislu ograničavaju se klasični oblici turizma, a prednost se daje: znanstvenom (znanstvenoistraživačkom), izletničkom, seoskom, zdravstveno-rekreativnom, ribolovnom (lovnom), edukativnom (škole u prirodi) i sl. U praksi gotovo da i nema jednoga samostalnog oblika turističkog korištenja, već se više njih isprepliće i nadopunjuje. Karakteristika posebno zaštićenih objekata prirode znači organiziranje oblika korištenja, odnosno svođenje svih oblika korištenja na ekološki dopuštene, a ograničeni su ekonomski oblici korištenja. Oprema prostora zaštićene prirode treba da uz poštovanje ciljeva zaštite prirode omogući i nesmetano odvijanje turističkog prometa. Dakle treba uspostaviti kontakt između prirodnog ambijenta i korisnika, tj. turističke klijentele. To će se postići ako je prirodni prostor sačuvaov dovoljno prirodnosti, svoju izvornost. Uopće prostor svih zaštićenih objekata ne može se planirati za potrebe turizma prema prostornim mogućnostima, već prema ekološkim. Također je vrlo bitna arhitektonska izvedba podignutih objekata. Ona se mora prilagoditi neposrednom ambijentu i okolnom pejzažu. Svaki objekt mora biti pažljivo lociran da ne nagrđuje i da ne ometa prirodne vizure. To se posebno odnosi na individualnu izgradnju, koja se najčešće locira u najatraktivnijim prirodnim predjelima, gdje je i neposredno prisvojila te predjele.

Kada govorimo o zaštićenim prirodnim cjelinama (objektima), moramo spomenuti da oni pružaju izuzetnu priliku za prezentaciju mnogih aktivnosti kao što su znanstveno istraživačke ekskurzije, osnivanje stručnih službi za prezentaciju i čuvanje (stručni vodiči, čuvari i sl.), održavanje kulturno-zabavnih manifestacija, održavanje stručno-znanstvenih skupova u prostoru zaštićenih objekata prirode i slično.

Rečeno je da turizam podrazumijeva određene zahtjeve u privlačnosti da bi mogao biti adekvatno valoriziran. To su:

- lijepi i očuvani prirodni predjeli i njihova što veća raznolikost i atraktivnost,
- specifičnost dane sredine koja se očituje u razlikama od sredine iz koje dolaze turisti,
- povijesni i kulturni spomenici,
- različite kulturne znamenitosti i dobra,
- prijatni klimatski i drugi uvjeti okoliša koji predstavljaju povoljne elemente boravka za to područje,
- razni oblici zabave i razonode.

»S ekonomskog i ekološkog aspekta bitna je konstatacija, da su u pravilu ekološka

osjetljivost određenog prostora i njegova turistička atraktivnost upravo proporcionalni iz čega se može zaključiti da racionalno turističko korištenje određenog područja, ovisno ekološkoj osjetljivosti tog područja, može osigurati dovoljno sredstava za zaštitu tog područja« (K u š e n 1987). Neki se zaštićeni objekti i samofinanciraju, npr. neki nacionalni parkovi i dr. Po svojim temeljnim atributima svaki posebno zaštićeni objekt prirode ima obilježje turističko-atraktivnog motiva. Dva su osnovna parametra međuodnosa turizma i zaštićenog prirodnog objekta uvijek prisutna:

1. atraktivnost zaštićenog objekta za posjet turista,
2. utjecaj (negativni i pozitivni) turizma na zaštićeni prirodni objekt.

Ne možemo govoriti o turističkoj valorizaciji prirode a da ne spomenemo i valorizaciju kulturne baštine. Prema V i d a k o v i ć u (1989) kulturna dobra se dijele na: znanstvena, odgojno-obrazovna, povijesna, arheološka, arhitektonska, umjetnička, tehničko-tehnološka.

Uloga zaštite prirode je tako osim očuvanja prirodne baštine i očuvanje kulturne baštine. Cilj je da se ona sačuva od propadanja, oštećenja i razaranja. Također zadaća nam je da kulturna baština ostane u spoju s prirodnim segmentom i u svom povijesnom okviru. Tako pravilno valorizirana kulturna baština traži svoju široku prezentaciju. Da bismo sačuvali i obnovili to neprocjenjivo bogatstvo, koristit ćemo se metodama obnove kao što su konzervacija, revitalizacija, restauracija, rekonstrukcija, rekompozicija, replika (O b a d - Š ć i t a r o c i 1992).

Jast Krippendorf (iz: D a n k o 1992) smatra da je turizam uduvijek postojao na osnovi prirodnih ljepota i pejzaža, no on predstavlja i opasnost za ta dva elementa.

Ljudi su u sve većoj mjeri svjesni važnosti zaštite okoliša, a osobito oni koji putuju kao turisti. Ankete koje provodi Institut za turizam iz Standberga pokazuju da je 1985. godine 30% turista koji borave u inozemstvu obraćalo pažnju na ekološke probleme, dok je 1989. godine taj broj iznosio već 48 %. To upućuje na razvoj svijesti o važnosti čiste prirode i okoliša, te ekologija postaje dominantan faktor u izboru mjesta ljetovanja (D a n k o 1992).

Pojava i objekti na prostoru čine turističke motive koji su razlogom turističke eksploatacije. S tog razloga treba ih turistički valorizirati. Turistička valorizacija je jedno od najvažnijih pitanja definiranja turističkih pravaca, opsega i vrsta turističke izgradnje, obogaćenja infrastrukture, formiranja turističke ponude, osmišljavanja informativnih, promotivnih i propagandnih akcija itd. U turističkoj ponudi kao tržišnoj kategoriji razlikujemo motive, usluge i cijene. Sama turistička valorizacija podrazumijeva ocjenu vrijednosti turističkih motiva. U turizmu objekti i pojave koje zadovoljavaju turističku potrebu nazivamo turističkim motivima. Kao turistička potreba može biti rekreativna i kulturna odnosno rekreativno-kulturna (integralna). To i veoma različite kategorije objekata i pojava imaju svojstvo motiva. Svi objekti i pojave iste vrste imaju svojstvo turističkih motiva, a svi turistički motivi imaju različiti rang vrijednosti. Atraktivnost je svojstvo turističkih motiva kojim se oni razlikuju od pojava iste vrste, ili također i u međusobnom uspoređivanju. To je specifičan odnos turističke potrebe i turističkog motiva (J o v i ć i ć 1983).

Kriterija za određivanje sustava valorizacije vrlo je mnogo ovisno o samom objektu prirode. Međutim kao glavne kriterije možemo ipak navesti:

1. Rijetkost (jedinostvenost)
2. Diverzitet (raznolikost – indeksi – broj vrsta i njihova abudancija)

3. Veličina
4. Prirodnost (izvornost – divljina)
5. Originalnost
6. Produktivnost
7. Osjetljivost
8. Tipičnost
9. Vrijednost za životinje (stanište)
10. Način korištenja (može uključiti zajedno neke od navedenih kriterija)
11. Edukacijska vrijednost
12. Vrijednost u smislu humane ekologije (mir, zdravlje, relaksacije)
13. Stupanj istraženosti
14. Znanstvena vrijednost
15. Razina značenja za to područje
16. Ambijentalno pejzažna vrijednost
17. Estetska vrijednost
18. Atraktivnost
19. »Tamponska vrijednost«
20. Ekološki ili geografski položaj
21. Geološki i geomorfološki motiv
22. Klimatski motiv
23. Hidrografski i hidrološki motiv
24. Biogeografski motiv (flora i fauna)
25. Pristupačnost
26. Mogućnost uspješne zaštite
27. Povijesna ili kulturna vrijednost
28. Oblik

Kao što postoje različiti kriteriji za ocjenu valorizacije, tako postoje i različite metode vrednovanja. To su kvalitativne i kvantitativne metode. Za turističke predjele se najčešće koriste razne kvalitativne metode koje se baziraju na vrijednosnim teorijama koje se odlikuju velikim stupnjem subjektivnosti.

Turističke vrijednosti su vrlo relativna kategorija vrednovanja. Zbog toga se J o v i č i ć (1983) zalaže za komparativnu metodu. Ta metoda ne vodi u šablonska rješenja, već pretpostavlja vrlo konkretna istraživanja, koja se moraju držati određenih principa, što Jovičić detaljno obrazlaže u svom radu. Razni autori prilaze problemu valorizacije prirodnih objekata sa specifičnim gledištem te stoga uzimaju drukčije elemente valorizacije tako da se analize turističke valorizacije razlikuju, npr. J o v i č i ć (1983), K u z m a n o v i ć (1987), G a s h i (1987).

Valorizacija prirodnih predjela posebice u turističkoj djelatnosti uglavnom je predmetom teorijskog pitanja jer se ne mogu dati definitivni odgovori. U današnje se vrijeme osobito ističe opći globalni problem onečišćenja i velika svijest čovjeka o potrebi za zdravom i očuvanom prirodom. Ponekad je i nerazumno inzistirati na kvantitativnim metodama i matematičkim formulama izražavanja ekoloških vrijednosti i parametra. To zahtijeva točno definiranje pojmova turističke valorizacije, utvrđivanje metodologije prema ciljevima istraživanja i štovanje specifičnosti i konkretnosti postavljenog zadatka, cilja i problematike.

U načelu se mjere održavanja, zaštite i unapređenja konkretnih prirodnih prostora razlikuju prema njihovoj namjeni, stanju, kategoriji zaštite i dr. Tako

prirodni predjeli koji su manje izmijenjeni antropogenim utjecajem (izvorniji su) zahtijevaju i strože mjere zaštite.

Samo tako moći će se garantirati očuvanje prirodnih sredina koje će biti garancija humanijem i prijatnijem životu i boravku u takvoj harmoničnoj cjelini. Ona će ujedno biti i pravilno valorizirana, vrednovana i zaštićena od svakog eksczesnog djelovanja. Iskorišćivanje prirodnih dobara i prirodnog prostora u funkciji turizma treba biti vrlo racionalno i strogo plansko, uzimajući u obzir i aktivnu zaštitu tih dobara, jer je njihova namjena dugoročno služenje turističkoj namjeni.

Prema rezultatima jednog istraživanja u SAD-u (turistički prospekt) posjetioci nacionalnih parkova odgovarali su ovako na postavljeno pitanje: Možete li izabrati tri najvažnija povoda za zadovoljstvo koje osjećate posjećujući zaštićeno prirodno područje?

Povod zadovoljstvu	Postotak odgovora
1. Relaksacija	67,9
2. Blizina iskonskoj prirodi	51,1
3. »Pobjeći od svega«	47,8
4. Iskustvo novog doživljaja	31,3
5. Duševni mir	30,3
6. Edukacija	27,2
7. Zdravstveni razlozi	9,9
8. »O tome se kasnije priča«	8,8
9. Raznolikost živih bića	8,4
10. Radoznalost	7,9
11. Okrepljenje	7,5
12. Uzbudljivost	1,9

Takvi načini anketiranja najbolji su pokazatelji stvarnog stanja želja i povoda korisnika zaštićenih objekata prirode. Oni nam mogu biti vrlo važan pokazatelj u kojemu pravcu usmjeriti i kako pravilno valorizirati takve objekte. Podaci se odnose na nacionalni park i jednu visokorazvijenu zemlju. Zanimljivo bi bilo napraviti anketu za naše uvjete u našim zaštićenim objektima i komparirati rezultate.

U sklopu komentara na anketu opravdano su postavljena pitanja ekonomistima, energetičarima, političarima:

1. Tko može ovih 12 razloga ekonomski valorizirati?
2. Tko ima moralno i etičko pravo oduzeti ljudima mogućnost da doživljavaju ovo što je nabrojeno u tih 12 odgovora?

Prostori koji će se turistički valorizirati jesu:

1. Zaštićeni prirodni prostori.

U njima se ne predviđa boravak, već organizirano stručno vođenje.

2. Prirodni prostor za boravak.

Boravak u tom prostoru može biti bez ikakva programa gdje bi se prepustilo turistima da sami organiziraju svoj boravak.

Može se organizirati i boravak s pripremljenim programima uz stručno vođenje.

3. Etnografska sela u kojima može biti predviđen duži boravak i posjete.

Na osnovi važećeg Zakona o zaštiti prirode (NN 54/76) zaštićeno je u Republici Hrvatskoj ukupno 746 objekata, od toga 322 prostorna objekta s ukupnom površinom 447 197,17 ha, što čini 7,30% površine Republike Hrvatske. Posebno zaštićeni objekti prirode razdijeljeni su u 10 kategorija zaštite:

	Broj	Površina
1. Strogi rezervati	2	2 395,35 ha
2. Nacionalni parkovi	7	69 420,00 ha
3. Parkovi prirode	6	317 502,00 ha
4. Specijalni rezervati (šumski 32)	70	31 680,09 ha
5. Park-šume	23	7 659,91 ha
6. Značajni krajolici	28	17 544,52 ha
7. Spomenici prirode	72	82,87 ha
8. Hortikulturni spomenici	114	912,43 ha
9. Životinjske vrste	380	
10. Biljne vrste	44	
	<hr/> 746	<hr/> 447 197,17 ha

Svaka kategorija posebno zaštićenih objekata prirode može naći svoje mjesto u turističkoj valorizaciji. Osim osnovnih općih načela i ciljeva koja sam razradio u prethodnim poglavljima moramo znati da svaki od zaštićenih ili prirodnih objekata traži specifičan i jedinstven pristup i metodu organizacije ekološke, prostorne i turističke valorizacije. Posebno se to svakako odnosi na prostorne objekte. Budući da ta problematika iziskuje jako široku obradu, analizu i prezentaciju (model), ovdje ću samo naznačiti neka bitna obilježja zaštićenih prostornih cjelina.

Zoniranje u zaštićenom prostoru poznato je već od prije (Konferencija u Banfu 1972) i sigurno da je ono najvažniji element prostorne, te ekološke i turističke valorizacije. Smatram da klasifikacija sustava zoniranja nacionalnog parka koju je dao prof. dr. Ante Martinović - Uzelac 1978. godine može biti osnova za prostornu analizu i obradu i ostalih zaštićenih prostornih objekata, naravno uz određene modifikacije i prilagodbe specifikumu pojedinoga zaštićenog objekta prirode. On dijeli prostor nacionalnog parka u ove zone:

I. Prirodne zone

1. Zona temeljnog fenomena prirode (razlog proglašenja za NP)
2. Zona usmjerene zaštite (antropogeno promijenjeni prirodni prostori, ali sastavni dio krajolika)
3. Specifične zone (zone divljine, zone stroge zaštite, specijalni rezervati flore i faune i sl.). Mogu se nalaziti unutar zone temeljnog fenomena ili zone usmjerene zaštite.

II. Zone mješovite namjene

1. Zone za turističku izgradnju, ugostiteljstvo i rekreaciju
2. Zone za eventualnu stambenu izgradnju.

3. Zone za tehničke, stručne i znanstvene potrebe (spremište, garaže, rasadnici, laboratoriji, muzeji i sl.)
4. Prometni kompleksi

III. Kulturne zone

1. Zona poljoprivrednog pejzaža
2. Etnološke zone
3. Arheološke i kulturno-spomeničke zone
4. Antropološke zone (u Europi bez praktične primjene)

Iz toga vidimo višefunkcionalnost jednog prostora nacionalnog parka. Isto tako možemo reći i za park prirode čija bi zaštita prema Zakonu trebala biti liberalnija i čija bi namjena bila usmjerena na planski razvoj i jače izraženu turističko-rekreativnu funkciju. Treba težiti da bude većih dimenzija po površini od nacionalnog parka. »Smatra se da za ovu kategoriju zaštite važi pravilo da ekologija kroz ekonomiju nije utopija, a kad bi i bila, trebalo bi pokušati utopiju ostvariti« (dr. Offner u iz: Š o b a t 1979).

Strogi rezervati nalaze svoje mjesto prezentacije u obliku znanstvenog i edukativnog turizma ili pažljivo organiziranoga izletničkog turizma u obliku razgledavanja i edukacije vodeći stalnu brigu o broju posjetilaca, ritmu posjete, što ništa ne smije poremetiti mir i ekološku stabilnost prirodnog predjela. Ostali zaštićeni prostorni objekti (specijalni rezervati, park-šume, značajni krajolici, spomenici prirode i hortikulturni spomenici) omogućuju slobodnije turističko korištenje. Pojedini segmenti unutar tih zaštićenih objekata, a od izuzetne su ekološke, estetske i povijesne vrijednosti, moraju se staviti pod strožu zaštitu. U nekima od tih turističkih objekata može se također organizirati stacionarni, tranzitni i izletnički oblik turizma. Svi objekti koji služe u turističke svrhe (a i ostali), ako se nalaze na zaštićenom prostoru, moraju zadovoljavati sve estetske, ekološke, prostorne i stilske propise zakonom utvrđene. Značajno je da se za zaštićene objekte prirode: nacionalne parkove, parkove prirode, park-šume, značajne krajolike izrađuju prostorni planovi kojima se regulira način zaštite, uređenje, unapređenje i korištenje zaštićenog objekta. Osim za nacionalne parkove čije prostorne planove donosi Sabor Republike Hrvatske, Zakon o zaštiti prirode propisuje da za ostale zaštićene objekte prostorne planove donose skupštine općina na čijem se prostoru nalaze posebno zaštićeni objekti prirode.

ZAKLJUČNA MISAO - CONCLUSIONS

Smatram da sam ovim radom ukazao na osnovnu bit ove problematike te da se ciljevi i zaključci nameću u svakom poglavlju. Želim ovdje samo napomenuti da Republika Hrvatska u svom gospodarskom razvoju ne smije bježati od svojih prirodnih resursa i tražiti za njih alternativu. Međutim tu se kriju velike opasnosti. Nošeni energijom prosperiteta i efektom profita možemo biti dobitnici na kratko, ali gubitnici na duži vremenski period. Komparativne prednosti koje pruža naše sačuvano prirodno i kulturno bogatstvo, u što ulaze i posebno zaštićeni objekti, moraju biti nosioci našega prepoznatljivog turizma. Prateći tokove i potražnju na svjetskom turističkom tržištu, a spoznavši što nam donosi i što gubimo forsiranjem masovnog turizma, krajnje je vrijeme da postupno planiramo razne oblike selektivnog turizma, od kojih je ekoturizam svakako najznačajniji. Na taj način nećemo dopustiti da turizam postane sam sebi negacijom, da razori svoju osnovnu bazu na kojoj se razvija - okoliš, nećemo dopustiti da nam mnoge druge zemlje zbog naše nemarnosti i neznanja otmu najveći i najkvalitetniji dio »svjetskoga turističkog kolača«.

LITERATURA - REFERENCES

- Ahmetović, T.D., 1988: Principijelna rešenja pri uvođenju turističke valorizacije u delove zaštićene prirode. Čovek i životna sredina XIII (5-6):61-64, Beograd.
- Danko, R., 1992: »Carpe diem« - Socijalno-ekološki turistički projekt jadranske orijentacije Republike Hrvatske. Diplomski rad. Filozofski fakultet - Odjel za sociologiju Sveučilišta u Zagrebu.
- Dragičević, M., 1987: Problemi saturacije jugoslavenskog turističkog prostora. Turizam i prostor - ekološki aspekti konfliktnih situacija. Zbornik radova, 1-16, Zagreb.
- Gashi, M., 1987: Neki aspekti odnosa između turizma i prirodne sredine. Čovek i životna sredina XII (4):45-49, Beograd.
- Jovičić, Ž., 1983: Turistička valorizacija objekata zaštite prirode. Posebna izdanja republičkog Zavoda za zaštitu prirode SR Srbije 12:25-35, Beograd.
- Klarić, Z., 1987: Problem razvoja mediteranskog turizma u skladu sa okolicom. Turizam i prostor - ekološki aspekti konfliktnih situacija. Zbornik radova, 267-284, Zagreb.
- Kušen, E., 1987: Zaštita okoline kao turistička ekonomska kategorija. Čovek i životna sredina XII (4):8-10, Beograd.
- Kuzmanović, J., 1987: Zaštićeni delovi prirode i mogućnosti korišćenja u turističke svrhe. Čovek i životna sredina XII (4):59-61, Beograd.
- Marinović-Uzelac, A., 1986: Naselje, gradovi i prostori. Tehnička knjiga, Zagreb.
- Obad-Šćitaroci, M., 1992: Hrvatska parkovna baština - zaštita i obnova. Školska knjiga, Zagreb.
- Popis posebno zaštićenih objekata prirode. Zavod za zaštitu okoliša, prirode i prirodne baštine, Zagreb 1991.
- Šobat, A., 1979: Istorijat i smisao definicija nacionalnih parkova i parkova prirode. Nacionalni regionalni parkovi Jugoslavije - Informativni pregled 6:14-17, Beograd.
- Španjol, Ž., 1992: Zaštita prirode u općini Rab. Glasnik za šumske pokuse 28:49-132, Zagreb. Turistički prospekti SAD-a.
- Vidaković, P., 1989: Nacionalni parkovi i turizam. Zavod za zaštitu prirode i Institut za turizam, Zagreb.

ŽELJKO ŠPANJOL

conference paper

THE ROLE OF THE SPECIALLY PROTECTED NATURE AREAS IN TOURISM

Summary

Tourism belongs to those activities that by their dispersion and expansive development present big 'consumers' of the best parts of natural environment. However, what raw materials are to industry, nature is to tourism – exploited consumed and processed all in one place. Therefore tourism has to ensure and protect nature and the whole environment for its own sake. We had better understand that tourism carries along the danger of self-destruction. Thus it can become its own negation if it damages its environment to the degree that it becomes useless. A social and economic phenomenon of modern times, tourism has a negative impact in four ways: physical, economical, moral and demographic.

Planning of environmental protection should be considered integral part of all social and spacial planning. Therefore the necessity of integral planning and management of the attractive nature areas, particularly the protected ones, in order to establish the protective function of tourism, as there is a direct interdependence between environmental protection and tourism. Thus would a collision of incompatible functions in such areas be avoided.

Tourism is also a rare opportunity to make a commercial use of nature areas and to valorize them correctly. A particular attention should be paid to the compatibility between the protective aims and degrees and forms of tourism development, requiring fulfillment of certain criteria in terms of attractiveness in order to be valorized adequately.

Tourism valorization includes evaluation of the objectives. There are many criteria that depend on the nature area itself (rarity, diversity, size, wildness, beauty of the scenery, scientific value, ecological or geological location, etc.). The valorization of the nature areas itself involves a number of measures for ensuring a certain regime of protection and maintenance.

Besides the different criteria in the valorization, there are also different valorization methods, both in terms of quality and quantity, and their combinations. The most frequently applied are the quality methods based on worth theories. The valorization of nature areas particularly in the field of tourism is mainly a matter of theory as no definite answer can be given.

World trends in tourism, particularly concerning the rich customers fed up with package hotel tourism, are directed to the preserved nature areas and close encounter with them. There is an increasing demand for the models of alternative tourism or eco-tourism based on the beauty and preservation of the nature. Certain principles should be respected if nature protection should find its reflection in tourism – particularly the principles of alternative tourism or ecology.

There are altogether 746 specially protected nature areas, of which only 322 areas cover 447,197.17 ha, or 7.30% of total Croatian territory. All areas in this category can be considered in a tourism valorization. In addition to the basic principles and aims, we should keep in mind that each of the protected or nature areas requires a specific and integral approach and organizational method of valorization in terms of ecology, space and tourism. This particularly refers to the special areas (methods of establishing zones, models, etc.).